

Μαντώ Μαυρογένους, ή ήρωίδα τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821

«**Ἡ** ἀρχαιότητα θὰ τῆς ἀφιέρωνε ναούς, γιὰ νὰ δαιωνίσει τὸ λαμπρὸ παράδειγμά της, καὶ θὰ τὴν ἔβλεπε σὰν θεότητα», ὁμολογεῖ μὲ θαυμασμό ὁ φιλέλληνας Leon Barat γιὰ τὴν ήρωίδα τοῦ 1821 Μαντῶ Μαυρογένους, στὸ ποίημά του «Ἡ ήρωίδα τῆς Μυκόνου». Καὶ ὅμως τὴν ἀγνόησαν οἱ Ἕλληνες ἱστορικοὶ καὶ ἀποσιώπησαν ἐντελῶς τὴν προσφορά της στὸν Ἀγῶνα τῆς ἐθνεγερσίας γιὰ μικρόψυχους λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητας. Εὐτυχῶς ὅμως τὴν τίμησαν Εὐρωπαῖοι ἱστορικοὶ καὶ περιηγητές, φωτίζοντας τὴ διαδρομὴ της, ἐκθέτοντας μάλιστα καὶ ἐκλεκτὲς λιθογραφίες της πλῆι στὸς ὀνομαστοὺς ήρωες τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Ποιὰ ἦταν λοιπὸν ἡ Μαντῶ Μαυρογένους, ποὺ δὲν τὴ λησμονοῦν τὰ Κυκλαδονήσια;

Ἀρχοντοπούλλα ἡ Μαντῶ, γεννήθηκε στὴν Τεργέστη τὸ 1796. Ἐκεῖ εἶχε καταφύγει ὁ πατέρας της Νικόλαος Μαυρογένης πρὶν ἕξι χρόνια μὲ τὴ γυναῖκά του Ζαχαράτη, τὸ γένος Χατζῆ Μπατῆ, ἀπὸ τὴ Μύκονο, καὶ μὲ τὰ τέσσερα παιδιὰ τους. Νύχτα ἔφυγαν κρυφὰ ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι μετὰ τὸν ἀποκεφαλισμὸ τοῦ θεοῦ τοῦ Νικολλάου Μαυρογένη, Μεγάλου Ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας, ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνο Σελίμ Γ'. Σ' ἐκεῖνο τὸν τραγικὸ πρίγκιπα, ποὺ σ' ὄλη του τὴ ζωὴ τιμοῦσε τὸν Ἑλληνισμό, ὑπηρετοῦσε ὁ πατέρας τῆς Μαντῶς Νικόλαος ὡς σπαθάριος, ἀρχηγὸς τοῦ στρατιωτικοῦ οἴκου τοῦ Ἡγεμόνα μὲ πολυάριθμες δικαιοδοσίες. Στὴν Τεργέστη, ὅπου κατέφυγαν,

ἄνθιζε ἡ ἑλληνικὴ παροικία, καὶ γρήγορα ἡ οἰκογένεια τοῦ Μαυρογένη βρῆκε τοὺς ρυθμούς της, προοδεύοντας σὲ ἐμπορικὲς ἐπιχειρήσεις. Μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ὁ Νικόλαος καὶ ὁ ἀδελφὸς του Ἰωάννης Μαυρογένης, ἀπ' τοὺς πρωτεργάτες τῆς Ἑταιρείας, πέρα ἀπ' τὸ ἐμπόριο θυσίαζαν τὰ πάντα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Γένους.

«Ἡ ἀρχαιότητα θὰ τῆς ἀφιέρωνε ναούς, γιὰ νὰ δαιωνίσει τὸ λαμπρὸ παράδειγμά της, καὶ θὰ τὴν ἔβλεπε σὰν θεότητα», ὁμολογεῖ μὲ θαυμασμό ὁ φιλέλληνας Leon Barat γιὰ τὴν ήρωίδα τοῦ 1821 Μαντῶ Μαυρογένους, στὸ ποίημά του «Ἡ ήρωίδα τῆς Μυκόνου». Καὶ ὅμως τὴν ἀγνόησαν οἱ Ἕλληνες ἱστορικοὶ καὶ ἀποσιώπησαν ἐντελῶς τὴν προσφορά της στὸν Ἀγῶνα τῆς ἐθνεγερσίας γιὰ μικρόψυχους λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητας.

Ἡ μικρὴ Μαντῶ –«Μαγδαληνή» τὴ βάπτισαν, Μανταλοῦσα καὶ Μαντῶ τὴ φώναζαν– μεγάλωνε σὲ περιβάλλον ὅπου ὅλοι μιλοῦσαν γιὰ Ἑλλάδα, θυσίες καὶ λευτεριά. Ἐβλεπε τοὺς Ἕλληνες νὰ νοιάζονται καὶ νὰ ξοδεύουν γιὰ τὴν πατρίδα τους καὶ τὴ λύτρωσή της. Πρῶτος καὶ καλύτερος ὁ πατέρας της. Χοῦφτες χρυσὰ νομίσματα εἶχε δώσει στὸν Λάμπρο Κατσώνη, γιὰ νὰ ἀρματώσει στόλο. Καμάρωνε ἡ Μαντῶ πὼς ἦταν Ἑλληνίδα, τραγουδοῦσε τὸ θούριο τοῦ Ρήγα κι ἀντηχοῦσε μέσα της κάθε τι τὸ ἑλληνικὸ. Ντυμένη μὲ φορεσιὲς νησιώτικες, σμυρναίικες, κυκλοφοροῦσε στὸς δρόμους τῆς Τεργέστης, κι οἱ ξένοι μὲ θαυμασμὸ τὴ φώνα-

ζαν: "La bella Greca", « Ἡ ὄμορφη Ἑλληνίδα». Κι ἐκείνη ἔνωθε περφηάνεια. Ὅμορφη, ἔξυπνη, μὲ μάτια λαμπερά, προόδευε στὰ σπουδαστήρια τῆς Τεργέστης, μάθαινε γλῶσσες, μιλοῦσε ἄνετα γαλλικά, ἀγγλικά, τουρκικά, κι ἐντυπωσίαζε μὲ τὸ σπινθηροβόλο πνεῦμά της. Συχνὰ μονολογοῦσε: « Ὀνειρεύομαι τὴ λύτρωση τοῦ ἔθνους μου». Καὶ ζητωκραύγασε, ὅταν μιὰ μέρα ὁ πατέρας της ἀποφάσισε τὴν ἐπιστροφή τους στὴν πατρίδα.

Ἐγκαταστάθηκαν στὴν Πάρο, ὅπου εἶχαν σπίτι ιδιόκτητο καὶ μεγάλη περιουσία. Ταξίδευε ὅμως ἡ Μαντῶ μὲ τὴ μητέρα της συχνὰ στὴν Τήνο. Ἐκεῖ ζοῦσε ἡ ἀδελφή της Εἰρήνη, σύζυγος τοῦ Ἄντω-

κατηχητῆς τῶν Φιλικῶν στὶς Κυκλάδες. Μάθαινε καὶ πυρακτώνονταν τὰ σπλάχνα της. «Φτάνουν τὰ λόγια», φώναζε ἡ Μαντῶ: «ἀπαιτοῦνται πράξεις»... Καὶ κάποια νύχτα, λέγεται πὼς μέσα σὲ ἀτμόσφαιρα μουσικῆς ἱεροτελεστίας ἔδωσε τὸν ὄρκο πάνω στὸ εἰκόνισμα τῆς Παναγίας: « Ὀρκίζομαι ἐνώπιον τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ οἰκειοθελῶς ὅτι θέλω εἶμαι ἐπὶ ζωῆς μου πιστὴ στὴν Ἐταιρεία κατὰ πάντα...». « Ὀρκίζομαι σὲ σένα, ἱερὴ πατρίδα...». Ἀπὸ τότε δὲν ἔβρισκε ἡσυχία. Ξαγρυπνοῦσε νὰ σχεδιάζει πὼς θὰ ἀξιοποιήσει τὴν τεράστια περιουσία τοῦ πατέρα της. Καράβια, ὄπληα, παλληκάρια... Ἀγωνιοῦσε γιὰ τὸ ἐπαναστατικὸ πρόσταγμα. « Ἄν ἤμουν ἀναμμένη λαμπάδα, θὰ εἶχα λιώσει», ψιθύριζε. Τί συνέβαινε στὸ σπιτικό τοῦ παπα-Μαύρου στὴν Τήνο; «ΕΔΩ ΣΤΟ ΑΡΧΟΝΤΙΚΟ ΤΟΥ ΦΙΛΙΚΟΥ ΠΑΠΑΜΑΥΡΟΥ ΕΖΗΣΕ ΗΜΕΡΕΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΑΤΑΣΞΕΩΣ Η ΗΡΩΙΔΑ ΤΟΥ 1821 ΜΑΝΤΩ ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ», μαρτυρεῖ ἐνεπίγραφη πλάκα, ἐντοιχιισμένη ἐξωτερικὰ στὸ σπίτι ἐκεῖνο, καὶ ὁ περαστικὸς βαδίζει στὰ μονοπάτια τῆς ἱστορίας.

«Φτάνουν τὰ λόγια», φώναζε ἡ Μαντῶ. «ἀπαιτοῦνται πράξεις»... Καὶ κάποια νύχτα, λέγεται πὼς μέσα σὲ ἀτμόσφαιρα μουσικῆς ἱεροτελεστίας ἔδωσε τὸν ὄρκο πάνω στὸ εἰκόνισμα τῆς Παναγίας: « Ὀρκίζομαι ἐνώπιον τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ οἰκειοθελῶς ὅτι θέλω εἶμαι ἐπὶ ζωῆς μου πιστὴ στὴν Ἐταιρεία κατὰ πάντα...». « Ὀρκίζομαι σὲ σένα, ἱερὴ πατρίδα...».

νίου Νάζου, ἀπὸ ξακουστὴ οἰκογένεια. Ἦταν γιὸς τοῦ μεγαλεμπόρου καὶ προξένου τῆς Ἰσπανίας καὶ Πορτογαλίας Καρόλου Νάζου, πρόκριτου τοῦ νησιοῦ. Μὰ ἡ Μαντῶ ἔμενε περισσότερο μὲ τὸν θεῖό της παπα-Νικόλα Μαῦρο, γνώστη τῆς κλασικῆς παιδείας, φλογερὸ πατριώτη καὶ μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας. Ἐκεῖνος καλλιεργοῦσε τὸ πνεῦμά της καὶ τὴν ψυχὴ της, λὲς καὶ τὴν ἐτοίμαζε γιὰ τὴν Ἐπανάσταση. Κι ἡ Μαντῶ ὄραματιζόταν ἀγῶνες καὶ θυσίες γιὰ τὴ λευτεριά.

Ἀλλὰ τὸ 1818 ἡ δολοφονία τοῦ πατέρα της στὴν Πάρο τὴν ὠρίμασε. Καὶ τί νὰ μὴν θυμηθεῖ: τὸν ἀποκεφαλισμὸ τοῦ θεῖου της στὸ Βουκουρέστι, τὸν στραγγαλισμὸ τοῦ Ρήγα στὸν Δούναβη... Γέμισε μῖσος ἡ ψυχὴ της γιὰ τὸν τύραννο. Ἐβίλεπε νὰ μπαϊνοβγαίνουν κρυφὰ στὸ ἀρχοντικό τοῦ παπα-Μαύρου ἄγνωστοι, νὰ σιγοψιθυρίζουν, ἀναβε μέσα της ἡ φλόγα γιὰ ξεσηκωμούς, μάθαινε πὼς ἦταν Φιλικοί, καὶ μάλιστα ἐρχόταν ὁ Ἀλέξανδρος Ραφτόπουλος,

Ἄγωνιοῦσε γιὰ τὸ ἐπαναστατικὸ πρόσταγμα. « Ἄν ἤμουν ἀναμμένη λαμπάδα, θὰ εἶχα λιώσει», ψιθύριζε.

Στὴν κήρυξη τῆς Ἐπανάστασεως στὴν Τήνο (20 Ἀπριλίου 1821) πρωτοστάτησε ὁ γαμπρὸς τῆς Μαντῶς Ἀντώνιος Νάζος. Ἐφερε ἀπὸ τὸ ἀρχοντικό του τὴν ἱερὴ σημαία τῶν Φιλικῶν καὶ τὴν παρέδωσε στὸν Μητροπολίτη Γαβριήλ στὸν Ναὸ τῶν Ταξιαρχῶν, γιὰ νὰ τὴν εὐλογοῦσε.

Ἡ Μαντῶ στὴ Μύκονο ξεσηκώνει μὲ τὴν ὀρμη-

τική της διάθεση τὰ παλληκάρια. Λυγρόκορμη, μαχητική και ένθουσιώδης, μόλις 25 χρονῶν, με λαμπερά μάτια, πείσμα για δράση και πόθους για αγῶνες. Πλούσια και ἔλκυστική, θὰ εἶχε μιὰ καλύτερη τύχη, ἂν ἦταν μιὰ συνηθισμένη νησιωτοπούλα. Ἀλλὰ ἐκείνη ἄναψε φωτιὰ στὸ σπιτικό της. Ζητοῦσε ἐπίμονα ἀπὸ τὴ μητέρα της τὴν περιουσία της για τὴν πατρίδα. Μάταια ἡ Ζαχαράτη προσπαθοῦσε νὰ τὴ συνετίσει. Τὴ νόμιζε ἄμυαλη και ὄνειροπαρμένη, Ποιὸς τὸ περίμενε πὼς ἡ ἀρχοντοπούλα θὰ ἐμψύχωνε τοὺς λεβέντες τοῦ νησιοῦ, θὰ ἀρμάτωνε καράβια, θὰ γύμναζε στρατιῶτες, θὰ μάζευε τοὺς προεστοὺς τοῦ τόπου για μεγάλες ἀποφάσεις, θὰ ἀλληλογραφοῦσε με καπεταναίους και Φιλικούς τῶν Κυκλάδων, θὰ μάθαινε ἔγκαιρα τί γίνεται στὸν Μοριά, στὴ στεριά και στὴ θάλασσα.

Ἡ Μαντῶ στὴ Μύκονο ξεσηκώνει με τὴν ὀρμητική της διάθεση τὰ παλληκάρια. Λυγρόκορμη, μαχητική και ένθουσιώδης, μόλις 25 χρονῶν, με λαμπερά μάτια, πείσμα για δράση και πόθους για αγῶνες. Πλούσια και ἔλκυστική, θὰ εἶχε μιὰ καλύτερη τύχη, ἂν ἦταν μιὰ συνηθισμένη νησιωτοπούλα. Ἀλλὰ ἐκείνη ἄναψε φωτιὰ στὸ σπιτικό της.

Παρήγγειλε ὄπλα στὸν Πειραιᾶ, ἔκαμε ὀπλοστάσιο τὸ κατῶι τοῦ ἀρχοντικοῦ της. Πιθάρια γεμᾶτα μπαρούτι, ὄπλα και σπαθιά στοὺς τοίχους. Ἔστειλε 25 παλληκάρια ἐθειλόντες στὴν ἐπαναστατημένη Πελοπόννησο. Στρατολόγησε 150 ἄνδρες, για νὰ ἐνισχύσει τὸν Ὑψηλάντη. Κινδυνεύει ὅμως ἡ Σάμος, και ἐτοιμάζει ἄλλη ἀποστολή, ἀπὸ 50 στρατιῶτες. Ὁ ἐχθρικός στόλος σπέρνει φόβο και τρόμο στὸ Αἰγαῖο. Ἡ μητέρα της τὴν θερμopαρακαλεῖ νὰ γυρίσει στὴν Τήνο, και ἀπὸ ἐκεῖ νὰ σωθοῦν στὸ Τσιρίγο (τὰ Κύθηρα). «Ἡ ἀπόκρισις ποὺ ἔδωκα εἰς τὴν φαμελίαν μου ἐστάθη ὅτι ἐγὼ θέλω εἶμαι ἢ ὑστερινῆ τῆς πατρίδος μου (Μυκόνου), ἥτις ἂν τὸ καλέσει ἢ χρεῖα νὰ μισεύσω, θέλω ὑπάγη μετὰ τῶν στρατιωτῶν μου εἰς Πελοπόννησον...».

Και τῆς στοίχισε τριπλᾶ ἔξοδα ἡ ἐκστρατεία τῆς Πελοποννήσου: «Ἔχασα σχεδὸν τοὺς περισσότερους στρατιῶτες (ἔφυγαν) και τοὺς εἶχα πληρωμένους και καθοπλισμένους...». Κι ὅμως, συγκέντρωσε και πάλι 100 στρατιῶτες και τοὺς ἔστειλε στὸν Ὑψηλάντη στὴν Τριπολιτσά. Οἱ ἀγωνίες ἀτέλειωτες, τὰ ἀγριοκαίρια ἀκατάπαυστα, οἱ ἀναβολὲς τῶν ταξιδιῶν, οἱ πίκρες τὴν ἔριξαν στὸ κρεβάτι: «Ἐκινδύνευσα ἐν ταύτῳ νὰ χάσω και τὴν ζωὴν μου με τὸ νὰ ἠσθένησα ἀπὸ φρικτοὺς αγῶνας και διαφορὸς λύπας ὅπου ἐδοκίμασα...». Μὰ δὲν ἐγκαταλείπει τὸν αγῶνα. Οἱ νίκες τὸ πρῶτο ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως ἦταν ἐνθαρρυντικές.

Παραμονὲς Πρωτοχρονιάς τοῦ 1822 ὁ Κασσομούλης και ὁ Σάλλας, ὑπαρχηγὸς τοῦ Ὑψηλάντη, βρίσκονται στὴ Μύκονο. Ζητοῦν χρήματα για ἐκστρατεία στὴ βόρειο Ἑλλάδα. Ἡ Μυκονιάτες με πρόταση τῆς Μαντῶς προθυμοποιοῦνται νὰ ναυλώσουν πλοῖα. Τὸν Φεβρουάριο πολιορκεῖται ἡ Κάρυστος. Ἡ Μαντῶ στρατολογεῖ 500 ἄνδρες, μοιρασμένους σὲ δώδεκα λόχους, τῶν 40 στρατιωτῶν ὁ καθένας. Ἀλλὰ τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1822 κινδυνεύει ἡ Χίος. Πολλοὶ Χιώτες ζητοῦν καταφύγιο στὴ Μύκονο. Ἡ Μαντῶ ἐτοιμάζει ἀποστολή στρατιωτῶν. Οἱ συγγενεῖς της ἀντιδροῦν για τί «σπατάλης» της. Ἐκείνη βάζει ἄλλον νὰ ἠγηθεῖ δῆθεν τῆς ἐκστρατείας. «Τετάρτην ἐκστρατείαν ἔκαμα εἰς τὴν πατρίδα μου πρὸς βοήθειαν τῆς Χίου, μυστικῶς ἀποκαταστήσασα τὸν Δημήτριον Βαλέτα βεκίλην μου (ἐπίτροπο), διότι δὲν ἤμποροῦσα πλέον νὰ ὑποφέρω τὰς καθημερινὰς συγχύσεις τῆς φαμελίας μου [...] πλὴν τὰ ἔξοδά μου πῆγαν εἰς μάτην». Ἡ Χίος καταστράφηκε. Ἡ Μαντῶ για μέρες πενθοῦσε τὸν ἀφανισμένο ἑλληνισμό τοῦ νησιοῦ. Ἀνάσανε, σὰν ἔκαψε ὁ Κανάρης τὴν τουρκικὴ ναυαρχίδα. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1822 ὁ Δράμαλης με 30.000 στρατὸ ἐκστρατεῖε στὴν Πελοπόννησο. Ἡ Μαντῶ στρατολογεῖ με ἔξοδά της 50 παλληκάρια. Ὁ Ὑψηλάντης τὰ στέλνει νὰ πολεμοῦν με τὸν Νικηταρᾶ στὰ Δερβενάκια. Ὁ Δράμαλης κατατρόπωσε, πανηγύρισαν οἱ Ἑλληνας.

Μὰ ἦρθε και ἡ σειρά τῆς Μυκόνου. 10 Ὀκτωβρίου 1822, ὁ ἐχθρικός στόλος ἐμφανίζεται μετὰξὺ Μυκόνου και Νάξου. Ἀνοιχτὰ τοῦ νησιοῦ 76 τουρκικά και μπαρμπαρέζικα πειρατικά. Γέμισε ἡ θάλασσα κατάρτια με σημεῖες κόκκινες, πράσινες, ὄλο μισοφέγγαρα. Ἐντρομοὶ οἱ κάτοικοι, ζητοῦν νὰ φύγουν στὴν Τήνο, μὴν ἔχουν τὴν τύχη τῆς Χίου. Ἡ Μαντῶ ἀγωνίζεται νὰ τοὺς συγκρατήσει. Στέλνει τὰ παλληκάρια της ὀπλισμένα νὰ κρατοῦν βάρδιες στὰ παράλια. «Μία φρεγάδα τοῦ Μείμειτ Ἀλλῆ ἔριξε ἔως πενήντα κανόνια. Σήμερον ἦλθον Μυκόνιοι και ἐζητοῦσαν βοήθειαν ἀπὸ τὴν Τήνον· ἀνάγκη εἶναι λοιπὸν νὰ ἐμφανισθῶσι ἐδῶ ἔως εἴκοσι καράβια, και

ἀμέσως τὰ τούρκικα θέλουν τραπεῖ εἰς φυγὴν...», ἀναφέρει ἔγγραφο τῶν ἀρμοστῶν τῶν νησιῶν πρὸς τοὺς προκρίτους Ὑδρας καὶ Σπετσῶν (12 Ὀκτωβρίου). Καὶ ἄλλο ἔγγραφο στὶς 13 Ὀκτωβρίου ἀναφέρει: «Τοὺς ἐστείλαμε καὶ ἀπ' ἐδῶ (Τῆνο) ἕως διακοσίου ἐνόπλιους ἀνθρώπους, μήπως καὶ ἤθελε δοκιμάσει νὰ κάμουν ἀπόβασιν». Τὶς προσπάθειες χρηματοδοτεῖ ἡ Μαντῶ, ποὺ ἔβαλε ἐνέχυρο τὰ διαμαντικά της, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει 800 γρόσια. Κι ὅταν οἱ Ἀλγερίνοι βγήκαν μὲ βάρκες στὴν παραλία τῆς Ἁγίας Ἄννας, ἄναψε ὁ τόπος... Ἄνε-

στρατιωτῶν στὰ πεδία τῶν μαχῶν, τῆς παραδίδει ἓνα πιστοποιητικὸ γιὰ τοὺς ἀγῶνές της: «Ἡ φέρουσα τὸ παρόν, κοκῶνα Μαντῶ Μαυρογένους, ζήλω κινουμένη πατριωτικῶς εἰς τὸν παρόντα ἱερὸν ὑπὲρ πατρίδος ἀγῶνα, ἐδείχθη πρόθυμος συναγωνιζομένη. Κατὰ τὸ Α' καὶ Β' ἔτος τοῦ ἐθνικοῦ ὀπλισμοῦ, διήυθυνεν εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ διαφόρους καιροὺς μέχρι τῶν διακοσίων στρατιωτῶν ἰδίους ἀναλώμασι, τρέφουσα ἐν ταύτῳ ἐξ ἰδίων της καὶ τὰς φαρμακείας πολλῶν ἐκστρατευομένων, προμηθεύουσα καὶ ὄπλα εἰς πολλοὺς ἐξ αὐτῶν...» (10/3/1823).

Ὅταν οἱ Ἀλγερίνοι βγήκαν μὲ βάρκες στὴν παραλία τῆς Ἁγίας Ἄννας, ἄναψε ὁ τόπος... Ἄνεβοκατέβαιναν τὰ σπαθιά, κι ἡ Μαντῶ, κτυπώντας μὲ τὸ βυζαντινὸ σπαθὶ τοῦ πατέρα της, φώναζε: **«Γιὰ τὴ σημαία τοῦ Σταυροῦ μας, λεβέντες μου».** **«Φωτιά στους Ἀγαρηνοὺς»!** Οἱ πειρατὲς τράπηκαν σὲ φυγὴ μὲ ἀπώλειες, οἱ νικητὲς ἀποθέωναν τὴ γενναία ἀρχηγό τους, καὶ στὴ στιγμὴ τὸ τραγούδι πυρπολοῦσε τὶς καρδιές: **«Γιὰ τῆς πατρίδας τὴν τιμὴ καὶ τῆς Μαντῶς τὴ χάρη κάνει φτερὰ στὸν πόλεμο κάθε ἄξιο παλληκάρι».**

βοκατέβαιναν τὰ σπαθιά, κι ἡ Μαντῶ, κτυπώντας μὲ τὸ βυζαντινὸ σπαθὶ τοῦ πατέρα της, φώναζε: **«Γιὰ τὴ σημαία τοῦ Σταυροῦ μας, λεβέντες μου».** **«Φωτιά στους Ἀγαρηνοὺς»!** Οἱ πειρατὲς τράπηκαν σὲ φυγὴ μὲ ἀπώλειες, οἱ νικητὲς ἀποθέωναν τὴ γενναία ἀρχηγό τους, καὶ στὴ στιγμὴ τὸ τραγούδι πυρπολοῦσε τὶς καρδιές:

«Γιὰ τῆς πατρίδας τὴν τιμὴ καὶ τῆς Μαντῶς τὴ χάρη κάνει φτερὰ στὸν πόλεμο κάθε ἄξιο παλληκάρι».

Στὶς 30 Νοεμβρίου 1822 οἱ Ἕλληνες πῆραν τὸ Ναύπλιο μετὰ ἀπὸ πολὺμνην πολιορκία. Ἡ Μαντῶ διαλέγει νὰ μετακομίσει ἐκεῖ, ὅπου ἦταν ὁ πυρῆνας τῆς Ἐπανάστασης. Ἐκεῖ ὁ Κολλοκοτρώνης, ἡ Μπουμπουλίνα, ὁ Ὑψηλάντης. Ἐτοιμάζεται, φορτώνει σὲ καράβι τὰ προικιά της, ποὺ τὰ ἀπαίτησε ἀπ' τὴ μητέρα της, καὶ ἀναχωρεῖ ἀπ' τὴ Μύκονο. Ἀρχὲς Μαρτίου 1823 βρίσκεται στὸ Ναύπλιο, σ' ἓνα χωριό, θά ἤλεγε κανεὶς, ρημαγμένο κι ἐρειπωμένο. Ἡ Διοίκηση τῆς παραχωρεῖ τιμητικὰ ἓνα μισοερειπωμένο σπίτι, τὸ ὁποῖο ἐπιδιορθώνει μὲ τὰ ἐξοδά της, εὐπρεπίζει μὲ τὴν αἰσθητικὴ της καὶ ἀγωνιᾷ...

Ἡ Μαντῶ συναντᾷ στὸ Ἄργος τὸν πρίγκιπα Δημήτριο Ὑψηλάντη, Ἐκεῖνος τὴ θαυμάζει, τὴ συγχαίρει καί, ὡς ἔκφραση εὐχαριστιῶν γιὰ τὶς ἀποστολές

Ἡ γνωριμία της μὲ τὸν Ὑψηλάντη ἐξελίχθηκε σὲ μεγάλο ἔρωτα, ποὺ κατέληξε σὲ ἐπίσημο ἀρραβῶνα. Οἱ Φιλέλληνηδες περιηγητὲς στὰ κείμενά τους ἀναφέρουν πὼς ἡ Μαντῶ γνωρίστηκε μὲ τὸν Ὑψηλάντη στὰ πεδία τῶν μαχῶν. Στὸ κάστρο τοῦ Ἄργους καὶ στοὺς Μύλους, πολεμώντας, εἶδε τὸ πάθος του γιὰ τὸν Ἀγῶνα. Ἐκεῖ ἔνοιωσε τὴ φλόγα τῆς ψυχῆς του γιὰ τὴν Πατρίδα. Κι ἐκεῖνος ἔμαθε καὶ σάσισε γιὰ τὴ γενναιότητά της στὶς μάχες στὸ Πήλιο, στὴν Εὐβοία, στὴ Φθιώτιδα... Ὁ ἀρραβῶνας ὅμως δὲν τελεσφόρησε. Αἰτία ἡ δικήνοια, ποὺ δηλητηρίαζε τὸν λαό, καὶ ὁ ἐμφύλιος σπαραγμός. Τὰ νήματα τῆς ἐθνικῆς συμφορᾶς κινουσαν οἱ Μεγάλες Δυνάμεις, μὲ τὶς ἀντιζηλίες τῶν κομμάτων τους. Ποτὲ ἡ Μαντῶ δὲν ὑποστήριξε κανένα κόμμα. Ἀπεναντίας, μὲ τὴν εὐγένεια τοῦ χαρακτήρα της ἐξοβέλιζε τὶς ἀντιθέσεις καὶ εἰρήνευε τὶς καταστάσεις. Ἀλλῆ ἡ σχέση της μὲ τὸν Ὑψηλάντη, ρωσόφιλο, κίνησε τοὺς ἀγγλόφιλους Ὑδραῖους. Ξαφνικὰ τὸ σπίτι της πῆρε φωτιά. Ἀναστατώθηκε τὸ Ναύπλιο, ὄρμησαν οἱ στρατιῶτες τοῦ Ὑδραίου Τομπάζη νὰ σβήσουν τὴν πυρκαγιά, εἶδαν τοὺς θησαυροὺς τῆς Μαντῶς καὶ ἄρπαξαν ὅ,τι βρῆκαν· ἀκόμη καὶ τὰ ροῦχά της. Μὰ τῆς ἄρπαξαν καὶ τὸ οἰκογενειακὸ

κειμήλιο, τὸ σπαθὶ τοῦ πατέρα της, ἀμύθητης ἀξίας. Ἡ ἀπογοήτευση φώλιασε μέσα της. Θὰ ἐκποιοῦσε πολῦτιμα εἶδη τῆς προίκας της, γιὰ νὰ συνεχίσει τὶς θυσίες της γιὰ τὴν Πατρίδα. Τώρα;

νη, γιατί ἡ πανέξυπνη Μαντῶ εἶναι ἐπικίνδυνη, κι ἴσως οἱ δύο τους ἀποκτήσουν ἰσχύ και φθάσουν σὲ ὑψηλὲς θέσεις... Ποιὸς θὰ τὸ πιστεῦε πὼς ἀκόμη και βίαια ἀπαγωγή τῆς Μαντῶς ἀποτόλημσαν και τὴ

Στὶς κυρίες τοῦ Παρισιοῦ γράφει τὸ 1825: «Ἡ ἀγάπη μου γιὰ τὴν πατρίδα μου, ἡ ἀφοσίωσή μου στὴ θρησκεία μου, ἡ δίψα γιὰ δίκαιη ἐκδίκηση ἔχουν ξεσηκώσει τὴν ψυχὴ μου και μοῦ ἔχουν δώσει τὸ πάθος γιὰ τὶς μάχες. Ποθῶ μιὰ μέρα μάχης, ὅπως ἐσεῖς λαχταρᾶτε τὴν ὥρα ἐνὸς χοροῦ...».

Δὲν κάμπτεται ὁμως. Γράφει ἀναφορές, κάνει ἐκκλήσεις, ζητᾷ σπῆτι νὰ μείνει, κάποιο βοήθημα νὰ ἐπιβιώσει. Μάταια ἢ κάθε προσπάθεια. Μόνη παρηγοριὰ μιὰ μικρὴ σύνταξη, κάποιο σιτηρέσιο και εὐχαριστήρια ἐπιστολὴ τοῦ Βουλευτικοῦ και τοῦ Ἐκτελεστικοῦ γιὰ τὴν προσφορά της στοῦ ἔθνος. Μὰ κυρίως καταδιώκεται ἀπὸ τὸν ἀγγλόφιλο Μαυροκορδατο και τὸν γαλλόφιλο Κωλέττη, ποὺ τορπιλίζουν συνωμοτικὰ τὴ σχέση της μὲ τὸν Ὑψηλὰ-

μετέφεραν μὲ καῖκι ἀπὸ τὸ Ναύπλιο στὴ Μύκονο, γιὰ νὰ τὴν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸν πρίγκιπα; Τί νὰ γράψουν λοιπὸν γιὰ τὴ Μαντῶ οἱ ἱστορικοὶ μας, ἐνορχηστρωμένοι στὰ ξένα κόμμата;

Κι ἐνῶ τὴν παραμερίζουν στὴν Ἑλλάδα, τὴν ὑμνοῦν οἱ Εὐρωπαῖοι μὲ τὰ κείμενά τους γιὰ τὸ ψυχικὸ μεγαλεῖο της και τὸν σπάνιο πατριωτισμὸ της. Τὴν ὀνομάζουν «νέα Ζὰν ντ' Ἄρκ». Διάσημη γιὰ τὴ θελκτικὴ μορφή της στὴν Εὐρώπη σὲ λιθογραφίες, ἀλλὰ και μὲ τὶς ἐπιστολές της σὲ Γαλλίδες και Ἀγγλίδες, ποὺ κυκλοφοροῦν σὲ πολλὰ ἀντίτυπα, διεγείρει τὴ συμπάθεια γιὰ τὸ ἀγωνιζόμενο ἔθνος. Γράφει στὶς κυρίες τῆς Ἀγγλίας τὸ 1824: «... εἶναι ἀδύνατον οἱ γυναῖκες κάθε χριστιανικῆς θρησκείας νὰ μὴν εἶναι ἔτοιμες νὰ προσφέρουν ἀπλόχερα τὴ βοήθειά τους στὶς κόρες και τὶς γυναῖκες τῆς Ἑλλάδας... Τὸ σθένος δὲν μᾶς λείπει... ὁμως χωρὶς χρηματικὴ βοήθεια εἶναι ἀδύνατον νὰ προμηθευθοῦμε τὰ ἀπαραίτητα μέσα τοῦ πολέμου...». Και στὶς κυρίες τοῦ Παρισιοῦ γράφει τὸ 1825: «Ἡ ἀγάπη μου γιὰ τὴν πατρίδα μου, ἡ ἀφοσίωσή μου στὴ θρησκεία μου, ἡ δίψα γιὰ δίκαιη ἐκδίκηση ἔχουν ξεσηκώσει τὴν ψυχὴ μου και μοῦ ἔχουν δώσει τὸ πάθος γιὰ τὶς μάχες. Ποθῶ μιὰ μέρα μάχης, ὅπως ἐσεῖς λαχταρᾶτε τὴν ὥρα ἐνὸς χοροῦ...».

Ξεσηκώνει και τὶς γυναῖκες τοῦ Ναυπλίου νὰ συνεισφέρουν γιὰ τὸν ἀγῶνα τῶν πολιορκημένων στοῦ Μεσολόγγι. Ἐπαγρυπνεῖ κάθε στιγμή γιὰ προσφορά. Και ὅταν ὁ Ἰμπραὴμ μὲ τὶς ὀρδές του ὀργώνει τὴν Πελοπόννησο (1825) και ἡ Ἐπανάσταση φαίνεται πὼς ψυχორραγεῖ, και τότε πάλι ἐτοιμάζει σῶμα 50 στρατιωτῶν, ἐξευρίσκοντας τρόπους πληρωμῆς τους. Και δὲν διστάζει, τὸν Αὐγουστο τοῦ 1827, νὰ ζητήσει τὴν ἐλεημοσύνη τῆς Κυβέρνησης, τὰ ναῦλά της δηλαδή, γιὰ νὰ μετοικήσει στὴν Αἴγινα, «διότι και εἰς Ναύπλιον πλέον κατεστράφη ἡ ζωὴ μου», ὅπως γράφει.

Ἐκεῖ τὸ 1828, σὰν ἔφθασε ὁ Καποδίστριας, ὁ πρῶτος Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδας, ἔσπευσε νὰ τὸν εὐχρηθεῖ, καὶ τοῦ προσφέρει τὸ πατρογονικὸ τῆς κειμήλιο, ποὺ εἶχε ἀνακτήσει μετὰ ἀπὸ ἐναγώνια ἀναζήτησι τεσσάρων χρόνων. Ἦταν τὸ σπαθὶ τοῦ πρώτου Χριστιανοῦ Αὐτοκράτορα. Δῶρο πολύτιμο, μὲ σημασίαν. Καὶ ὕστερα, ἀφοῦ τοῦ μίλησε γιὰ τὴ συμμετοχὴ τῆς στὸν ἱερὸ Ἄγωνα, συνέχισε: «*Εὐρίσκομαι εἰς δυστυχίαν... Ζητῶ τὸ ἔλλειος τῆς δικαιοσύνης σας...*». Ὁ Καποδίστριας, ὁ «*εὐσπλάχνος καὶ κοινὸς πατέρας*», ὅπως τὸν ἀποκαλοῦσε, φρόντισε νὰ τῆς δοθεῖ μιὰ σύνταξι γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς.

Ἀλλὰ καὶ στὸν βασιλεῖα Ὁθωνα προσέφυγε, τὸ 1834, καὶ κατέθεσε ἀναφορά, γιὰ νὰ ζητήσῃ δικαίωσι σὲ προηγούμενη ἀναφορά τῆς: «*Μεγαλειότητε, Ἡ Γραμματεία ἔπρεπε νὰ μὲ θεωρήσῃ ὡς*

Ἦφυγε ὅμως τελικὰ «*παραπονεμένη*» ἀπὸ τὴ ζωὴ τὸ 1840 στὴν Πάρο, ἐξαντλημένη ἀπὸ τυφοειδῆ πυρετό, στὰ σαράντα τέσσαρα χρόνια τῆς. Κηδεύτηκε μὲ τιμὲς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες καὶ τὸν λαὸ τῆς Πάρου, στολισμένη μὲ στολὴ Ἀντιστρατήγου. Εἶχε συγχωρήσει μέσα τῆς τὸν Δημήτριο Ὑψηλάντη γιὰ τὴν ἐγκατάλειψι, μόλις ἔμαθε τὴ νίκη τοῦ στὴν τελευταία μάχη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως στὴν Πέτρα τῆς Βοιωτίας (1829). Καὶ πόνησε, ὅταν ἔμαθε τὸν θάνατό τοῦ (1832), στὰ τριάντα ὀκτώ τοῦ χρόνια.

Ἡ ἡρώιδα τοῦ 1821 Μαντῶ Ν. Μαυρογένους, μὲ τὸ νεανικὸ τῆς σφριγὸς, τὴν ὑψηλὴ καλλιέργεια καὶ τὰ πλοῦτη τῆς, μποροῦσε νὰ λάμψει στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο. Ἐπέλεξε ὅμως νὰ ἀγωνισθεῖ σθεναρὰ γιὰ τὴν πατρίδα τῆς καὶ νὰ διεκδικήσῃ, ἐκείνη τὴ δύσκολη ἐποχὴ, ὡς νεαρὴ καὶ δυναμικὴ γυναίκα τὰ

Ἡ ἡρώιδα τοῦ 1821 Μαντῶ Ν. Μαυρογένους, μὲ τὸ νεανικὸ τῆς σφριγὸς, τὴν ὑψηλὴ καλλιέργεια καὶ τὰ πλοῦτη τῆς, μποροῦσε νὰ λάμψει στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο. Ἐπέλεξε ὅμως νὰ ἀγωνισθεῖ σθεναρὰ γιὰ τὴν πατρίδα τῆς καὶ νὰ διεκδικήσῃ, ἐκείνη τὴ δύσκολη ἐποχὴ, ὡς νεαρὴ καὶ δυναμικὴ γυναίκα τὰ δικαιώματά τῆς σὲ μιὰ ἀνδροκρατούμενη κοινωνία. Τόση δύναμη εἶχε ὁ λόγος τῆς, ποὺ ἀκόμη μετὰ δύο αἰῶνες ἀντηχεῖ ἀπ' τὰ γραπτὰ τῆς ὁ παλμὸς τῆς καρδιᾶς τῆς, προστάζοντας μὲ τὸ παράδειγμά τῆς τὸν καθένα μας σὲ ἐθνικὴ ἐγρήγορησι: «*Ἄφ' ἧς ὥρας ἤρχισεν ὁ ἱερὸς ἀγὼν, δὲν ἔλειψα εἰς κάθε ἀνάγκην, ὅπου ἡ Πατρίς ἐκαλοῦσε βοήθειαν, νὰ βοηθήσω τὸ κατὰ δύναμιν... Μ' ὄλα ταῦτα, δὲν ἔκαμα ἄλλῃ, εἰμὴ τὸ χρέος μου!*»!

ἀγωνισαμένην προσωπικῶς κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Πατρίδος, ὡς θυσίασαν ὑπερόγκους χρηματικὰς ποσώτητας ἰδικὰς μας, ὡς στρατολογήσασαν Στρατιῶτας καὶ ἐκστρατεύσασαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Πατρίδος, καὶ ἐκπληρώσασαν καθήκοντα στρατιωτικὰ κατὰ τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν, καὶ τότε βέβαια δὲν ἤθελεν ἐξοκίλει εἰς τὸ μέγα λάθος νὰ μὲ ἐκλάβῃ ὡς Χήραν καὶ ἀπόμαχον. Ἦπρεπε νὰ σταθμίσῃ τὴν Β. Δικαιοσύνην μὲ τὰς ἐκδουλεύσεις καὶ θυσίας μου, καὶ τότε, ἂν δὲν μὲ ἀνῆκεν Στρατιωτικὸς βαθμὸς, καθ' ὃ γυνή, νὰ μοι δωθεῖ τοῦλάχιστον τὸ ἀνῆκον μοι ἀριστεῖον... νὰ μοι δωθεῖ καὶ μιὰ προικοδώτησις, καθὼς ἔδωκε καὶ εἰς τοὺς Ἀξιωματικούς, διὰ νὰ μὴν εὐρίσκομαι μόνη ἐγὼ παραπονεμένη μετὰ τῶν ἀγωνιστῶν τῆς Πατρίδος.»

δικαιώματά τῆς σὲ μιὰ ἀνδροκρατούμενη κοινωνία. Τόση δύναμη εἶχε ὁ λόγος τῆς, ποὺ ἀκόμη μετὰ δύο αἰῶνες ἀντηχεῖ ἀπ' τὰ γραπτὰ τῆς ὁ παλμὸς τῆς καρδιᾶς τῆς, προστάζοντας μὲ τὸ παράδειγμά τῆς τὸν καθένα μας σὲ ἐθνικὴ ἐγρήγορησι: «*Ἄφ' ἧς ὥρας ἤρχισεν ὁ ἱερὸς ἀγὼν, δὲν ἔλειψα εἰς κάθε ἀνάγκην, ὅπου ἡ Πατρίς ἐκαλοῦσε βοήθειαν, νὰ βοηθήσω τὸ κατὰ δύναμιν... Μ' ὄλα ταῦτα, δὲν ἔκαμα ἄλλῃ, εἰμὴ τὸ χρέος μου!*»!

Σημείωσι: Διατηρεῖται ἡ ὀρθογραφία στὰ ἀποσπάσματα τῆς ἡρώιδος.

A. K. ΚΟΡΝΑΡΟΥ-ΚΑΛΑΜΑΡΑ